

GÁTI JÓZSEF*

Az iparoktatás fellegvára: a Magyar Királyi Állami Felső Ipariskola

„Rohamlépésekkel haladó mai életünk mellett kevés embernek van alkalma az elmélkedésre, legkevésbé pedig arra, hogy a múltat vizsgálva, életszemléletét formálja. Pedig a múlt megismerése nemcsak hogy nem fölösleges, hanem kifejezetten hasznos, néha meg szükséges.

A jelent csak az bírálhatja és a jövőt csak az irányíthatja, aki a múltat ismeri és világosan áll előtte mindaz, ami már megpróbáltatott és megtörtént...

Gyűjtsuk fel hát az emlékezés vetítőlámpáját és nézzünk végig néhány képet a múltból, amely megtanít bennünket a régi idők megbecsülésére és elődeink tiszteletére.”¹

A mai Bánki Donát Műszaki Főiskola jogelődjét – **Eötvös József** vallás- és közoktatásügyi miniszter kezdeményezését folytatva – **Trefort Ágoston** vallás- és közoktatási miniszter (aki a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi tárcát is vezette) alapította az 1877. szeptember 10-én megjelent miniszteri rendelettel **Budapesti Állami Közép Ipartanoda** néven. A szervezési munkálatokat követően a közép ipartanoda építészeti, gépészeti és vegyészeti szakosztállyal **1879. december 7-én** megnyitotta kapuit a Bodzafa utca 28. alatt. Trefort Ágoston a Közép Ipartanoda igazgatójává **Hegedűs Károlyt** (1849–1925) nevezte ki. Az 1981/82. tanévben kiadott Szervezeti és Működési Szabályzat megfogalmazta az iskola képzési feladatait: „...építőmestereket, pallérokat, a jelentékenyebb kézműiparágak számára szakavatott s önálló működésre képes mestereket, s gépekkel és a munkamegosztással dolgozó, ún. tömegtermelő iparágak számára pedig előmunkásokat, művezetőket és kiváltképp olyan szakembereket képezzen, akik kisebb ipartelepeknek, gyáraknak önálló vezetőivé lehessenek.”

A közép ipartanoda létesítésével azonos időszakra esik a **Technológiai Iparmúzeum** szervezésének kezdete. A Belezna-kerti, 1883. június 24-i átadást követően már megfogalmazódott a két intézmény összevonásának lehetősége, közös fejlesztésének gondolata. Hegedűs Károly tevékenyen részt vett a Magyar Királyi Technológiai Iparmúzeum szervező bizottságának, majd 1883-tól felügyelő bizottságának munkájában is. Az elképzelés megvalósítására a **József körút – Népszínház utca – Csokonai utca** által határolt területen nyílt lehetőség. Az épület megtervezésére **Hauszmann Alajos** műegyetemi tanár kapott megbízást 1885-ben. Az építkezés – melyre az Országgyűlés 350 000 forintot biztosított – 1887 tavaszán kezdődött meg, s **1889. szeptember 15-én Csáky Albin** miniszter már fel is avathatta az épületegyüttest.

A Közép Ipartanoda és a Technológiai Múzeum az új otthonban – Hegedűs Károly igazgatása

* Bánki Donát Műszaki Főiskola, 1081 Budapest, Népszínház utca 8.

mellett – sikeresen oldotta meg feladatait. A hírnévre szert tett tanárok, mint **Arany Dániel** (1863–1945), **Edvi Illés Aladár** (1858–1927), **Faragó Ödön** (1869–1935), **Jaloviczky Géza** (1852–1938), **Petrik Lajos** (1850–1932) és még sokan mások nagyban hozzájárultak a hazai ipar fejlesztéséhez. Helyszűke miatt 1898. szeptemberében az **építészeti szakosztály** kivált az intézményből, így teremtve meg önálló alapjait a mai Ybl Miklós Műszaki Főiskolának.

Tantervmódosítást és a szervezeti szabályzat átalakítását követően az iskola 1898-ban **Magyar Királyi Állami Felső Ipariskolává** szerveződött. A rendelet első paragrafusa az iskola célját adja meg: „...*célja és feladata, hogy a hazai gyáripár, a közlekedési vállalatok és a mezőgazdaság számára gépészeket, vegyészeket, művezetőket, előmunkásokat és általában olyan szakembereket képezzen, akik idővel önálló iparosokká, kisebb ipartelepeknek s gyáraknak vezetőivé, továbbá hogy a hazai fém- és vasipar, valamint a faipar azon ágaiban, amelyeket a tanítás körébe felvett – önálló mesterekké lehessenek.*”²

Az intézmény az 1885. évi Országos Kiállítás után az ezredéves kiállításon, majd az 1900-as párizsi világkiállításon szerepelt sikeresen: „*Mély hálaérzettel legyen első helyen felemlítve ebben a jelentésben, hogy Ő Császári és Apostoli Királyi Felsege a múlt évi párizsi nemzetközi kiállítás körül szerzett érdemei méltánylásául az intézet igazgatójának a III. osztályú vaskoronarendet, Faragó Ödön tanárnak pedig a Ferencz József rend lovagkeresztjét díjmentesen legkegyelmesebben adományozni méltóztatott. És hálás köszönettel legyen felemlítve, hogy a nagyméltóságú kereskedelemügyi m. kir. Miniszter úr – ki szemtanúja volt a párizsi kiállításon a magyar iparoktatás nagy sikerének, amely szerint a szavazategységek maximumával a legnagyobb díjjal: „Grand Prix” tüntettetett ki – teljes elismerését és meglegedését fejezte ki az igazgatóságnak, a tanártestületnek és a műhelyszemélyzetnek azon odaadó buzgalomért, amelyet kifejtettek, hogy az intézet a nemzetközi versenyben méltóan vegyen részt. Ez alkalmából a nagyméltóságú Miniszter úr az intézet igazgatójának külön is kifejezte teljes meglegedését és őszinte elismerését a hazai iparoktatás terén kifejtett maradandó becsű munkásságáért.*”³ Igen eredményesen mutatkoztak be az iskola diákjai és különösen tanárai az 1906-os milánói világkiállításon: a legkiválóbbaknak átadott 10 aranyérem közül kettőt **Maróthi R. Géza** és Faragó Ödön, az ipariskola tanárai nyerték.

Az 1907. április 30-i, 12826. számú miniszteri rendelettel választották külön a **Felső Ipariskolát** és az akkor több, mint 30 ezer tárgyat tartalmazó **Iparmúzeumot**. Igazgatójává **Gaul Károlyt** (1854–1932) nevezték ki, aki 24 évig az ipariskola tanára volt.

A folyamatos létszámnövekedés következtében szükségessé vált a **vegyészeti szakosztály** elhelyezése önálló intézményként. A napjainkban a Thököly úton működő középiskolát Petrik Lajosról, a felső ipariskola egykori tanáráról nevezték el. A gyorsan bővülő Felső Ipariskola és Iparmúzeum számára – az önállósodó szakosztályok és az átépítések ellenére – az épület szűknek bizonyult. Hegedűs Károly a következőket írta jelentésében: „*Ez az intézet ebből a már ósdivá lett szűk épületből kinőtt és kifejlődött, nagy utcai forgalom folytán környéke is annyira állandóan zajossá lett, hogy ez az épület napi 8–10 órai tanításnak – ami benne folyik – céljaira tovább nem alkalmas.*”⁴ Az első világháború kitörése miatt azonban új épület felépítésére nem nyílt lehetőség. Egy jelentős korszak zárult le Hegedűs Károly 1914. július 1-jei nyugállományba vonulásával. 35 éves igazgatói tevékenységét az 1914/15. tanévi beszámoló híven tükrözi:⁴ „*Neki tulajdonítható az is, hogy a kormány kezdettől fogva nagy súlyt helyezett a tanerők kellő megválasztására... Határozottan az ő érdeme, hogy az iskolát a gyakorlati élet követelményeinek megfelelően akként vezette.*” Az iskola igazgatását **Dömötör Pál** vette át, aki korábban hosszú éveken keresztül az iskola tanára volt, majd a kassai felső ipariskola igazgatói teendőit látta el. Az 1914-es év további eseménye, hogy az iskola felügyeletét – a többi szakoktatási intézettel egyetemben – az iparoktatási főigazgató vette át. Megszűnt a közvetlen minisztériumi kapcsolat, és az ezzel járó „*mintaiskolai nimbusz*” is csökkent.

Szomorú hivatást vállalt magára a felső ipariskola 1914 és 1916 között. A háborús események következményeként az intézet gépészeti műhelyei bekapcsolódtak a hadiszolgálatba, s a hadsereg számára lövedéket termeltek. A fémipari műhelyben Dömötör Pál vezetésével művégtagok készültek a háborúban megcsonkult hadviseltek számára.

A háború után az iskola anyagi gondjai nem mérséklődtek, a szokásos állami segélyezést nem kapták meg, nehézségekbe ütközött az elavult gépek cseréje. Ebben a helyzetben nagy segítséget jelentett minden anyagi támogatás: „Nagy hálával kell megemlékeznünk arról az alapítványról, amelyet budai Goldberger Leó dr. gyártulajdonos tett intézetünk textilvegyészeti oktatásának fejlesztése érdekében.”¹ Az 50 000 pengő értékű alapítvány egy részét berendezések vásárlására fordították. 1942 szeptemberében az intézetből kivált a **faipari szakosztály**.

A II. világháború szörnyű pusztításai nem kímélték az iskolát. 1945 januárjában Budán még dörögtek a fegyverek, mikor az iskola tanárai előkészítették a tanulók fogadására a megrongált épületet, mely áldozatos munka eredményeképpen az oktatás a II. évfolyamos tanulók számára március 19-én megkezdődhetett. Levonva az 1938-as reformpróbálkozás tanulságait, a 13970/1947. Kormányrendelet több lényeges célkitűzés megvalósítását javasolta.⁵ A rendelet a felső ipariskola megszüntetése mellett hangsúlyozta az érettségi vizsga szükségességét, majd az erre épülő továbbtanulási lehetőséget. **A Magyar Királyi Felső Ipariskola utolsó évfolyama 1949-ben, éppen 50 éve fejezte be tanulmányait az intézmény falai között.** A Iparmúzeumot összevonták több kísérleti és anyagvizsgáló intézettel, s a magyar királyi Technológia és Anyagvizsgáló Intézet megszüntését követően a Könnyű- és Nehézipari Minőségellenőrző Intézetet helyezték el a nagykorúti épületrészben. Ennek jogutódjaként működött a Kereskedelmi Minőségellenőrző Intézet. Az Iparmúzeum fennmaradt könyvtára, a **Technológiai Könyvtár** előbb Országos Műszaki Könyvtár néven egyesült a Műszaki Dokumentációs Központtal, majd 1958-ban új helyére, a Múzeum utcába költözött mint Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár.

IRODALOM

1. Jesch L.: A Budapesti Magy. Kir. Állami Felsőipariskola emlékkönyve az intézet 60 éves fennállása alkalmából, Budapest, Pátria Nyomda Rt. 1939. p. 17.
2. A Budapesti M. Kir. Állami Felső Ipariskola Szervezeti Szabályzata. Jóváhagyatott a kereskedelemügyi magyar kir. miniszternek 1898. évi szeptember hó 1-jén 55769 szám alatt kelt rendeletével. Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt., Budapest, 1898.
3. Hegedűs Károly: Értesítő a Budapesti M. Kir. Állami Felső Ipariskola huszonharmadik tanévéről 1900–1901. Budapest, 1901.
4. Hegedűs Károly: Értesítő a Budapesti M. Kir. Állami Felső Ipariskola harminctödik tanévéről 1913–1914. Budapest, 1914.
5. Gáti József (szerk.): Jubileumi emlékkönyv. Állami Közép Ipartanoda–Bánki Donát Műszaki Főiskola 1879–1999. Budapest, Bánki Donát Műszaki Főiskola, 1999. p. 137.
6. Gáti József: A magyar iparügy körüti palotája. Honismeret, XVIII. évfolyam, 1990. 4. szám pp. 50–53.